МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

БАЧИНСЬКА НАДІЯ АНАТОЛІЇВНА

УДК 027. 625(043.3)

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ В КЛУБАХ ЗА ІНТЕРЕСАМИ В УМОВАХ БІБЛІОТЕК ДЛЯ ДІТЕЙ

Спеціальність 07.00.08 – Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Київському державному університеті культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор Далбенко Тетяна Олексіївна, завідувач кафедри бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей і юнацтва Київського державного університету культури і мистецтв

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор Чачко Ада Семенівна, завідувач кафедри бібліотекознавства Київського державного університету культури і мистецтв

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Павлуша Тетяна Петрівна, завідувач відділом загального бібліотекознавства НБУ ім. В.І.Вернадського НАН України

Провідна організація: Інститут педагогіки АПН України, лабораторія методики літератури

Захист відбудеться "21" квітня 1998р. о 15.30 год. на засіданні спеціалізованої Вченої ради К.26.807.01 при Київському державному університеті культури і мистецтв /м.Київ-133, вул. Щорса, 36/ауд. - 610/

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Київського державного університету культури і мистецтв (252133, м. Київ, вул. Щорса, 36).

Автореферат розісланий 20 березня 1998р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність теми. Початок 90-х років XX ст. характеризується підвищеною увагою світової громадськості до зовнішніх та внутрішніх процесів формування нових поколінь. ООН приймав Конвенцію про права дитини, тим самим стверджує важливість самоцінності дитинства, того періоду життя людини, коли народ, суспільство, держава формує своє майбутнє.

В умовах становлення незалежної України, особливу актуальність набуває формування творчої, працелюбної особистості, розвиток у неї індивідуальних здібностей і талантів, забезпечення умов їх самореалізації, духовного самовдосконалення, формування вмінь міжособистого спілкування. Важливе значення у вирішенні цих питань мають клуби за інтересами у бібліотеках для дітей, оскільки вони є найбільш ефективною формою організації змістовного дозвілля, колективної творчості, міжособистісного спілкування, розвитку різноманітних інтересів, гармонізації соціальних і духовних потреб підлітків, дають можливість реалізовувати і розвивати їх потенціал; застосовувати найбільш ефективні форми і прийоми роботи.

Практика діяльності клубів за інтересами свідчить про існування проблемних питань, які стосуються організації клубів за інтересами. Як правило дані клуби не мають розроблених програм на певний період, не мають необхідної документації, форми роботи, не завжди відповідають бібліотекознавчій методиці їх проведення, що знижує ефективність діяльності клубів за інтересами.

В сучасних умовах значну роль відіграє осмислення даного процесу.

Теоретичною і методологічною основою дослідження є державні документи, програмні документи в галузі розвитку народної освіти і культури, праці видатних педагогів, психологів і бібліотекознавців з проблем розвитку формування підлітків, їх вікових і психологічних особливостей як читачів дитячих бібліотек.

Колективній творчій діяльності підлітків присвячені праці О. Лішина, А. Мудрик, С. Полякова, С. Шмакова.

Психологічні особливості формування інтересів у підлітків відображені у працях Л. Виготського, Л. Гордон, Н. Морозової, В. Мясищева, Г. Щукіної, Ю. Шарова, Е. Шуміліна.

Віковим і психологічним особливостям читачів присвячені праці Б. Ананьєва, Л. Божович, Т. Драгунової, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна, А. Спіркіна.

Важливе значення у розв'язанні багатьох проблем формування особистості мають дослідження, здійснені педагогами Л. Божович, Л. Виготським, В. Крутецьким, І. Лукіним.

Ставленню підлітків до літератури присвячені праці українських бібліотекознавців педагогів Т. Долбенко, А. Кончук В. Медведєвої, Є. Пасічник.

Методичні основи форм послуг та прийоми їх активізації висвітлені у працях бібліотекознавців та педагогів Т. Долбенко, Л. Кондрашової, Л. Корсун, І. Мейжис.

Осмислення історичних ідей, концепцій, теорій щодо розвитку клубів за інтересами і формування особистості підлітків є одним із шляхів удосконалення бібліотекознавчої теорії і практики діяльності бібліотек для дітей.

Отже, потреба узагальнити в історико-педагогічному, психологічному і бібліотекознавчому контексті досвіду діяльності клубів за інтересами по формуванню особистості підлітків, систематизації головних напрямків діяльності клубів, форм і методичних прийомів по розв'язанню проблем формування особистості підлітків зумовила вибір теми дослідження: "Формування особистості підлітків в клубах за інтересами в умовах бібліотек для дітей".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є частиною комплексної теми. "Актуальні проблеми діяльності бібліотек для дітей", яка досліджується на кафедрі "Бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей та юнацтва" Київського державного університету культури і мистецтв.

Мета дослідження - розробити модель діяльності клубів за інтересами, теоретично обгрунтувати і експериментально перевірити форми і прийоми роботи з підлітками в клубах за інтересами в умовах бібліотек для дітей.

Відповідно до мети у дослідженні поставлено такі **завдання:**

- узагальнити історико-педагогічні передумови становлення і розвитку клубів за інтересами у бібліотеках для дітей;
- вивчити форми роботи і методичні прийоми у клубах за інтересами у бібліотеках для дітей;
- вивчити вікові та психологічні особливості підлітків як читачів з метою врахування їх у роботі клубів за інтересами у бібліотеках для дітей;
- розробити модель діяльності клубів за інтересами у бібліотеках для дітей;
- розкрити методику форм роботи і методичних прийомів в

клубах за інтересами у бібліотеках для дітей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в ній вперше узагальнено становлення і розвиток клубів за інтересами для підлітків у бібліотеках для дітей України; розроблена модель діяльності клубів за інтересами для підлітків в умовах бібліотек для дітей; визначені напрямки діяльності клубів за інтересами у різні історичні періоди розвитку країни; визначені умови, фактори, завдання і принципи діяльності клубів за інтересами у бібліотеках для дітей; розкрита методика форм роботи і методичних прийомів з підлітками по формуванню у них національної свідомості, інтелектуальних, моральних і духовних якостей, вмінню спілкування, проведенню дозвілля.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що запропоновано, перевірено і апробовано в практиці модель діяльності клубу за інтересами, форми роботи і методичні прийоми дозволяють активізувати діяльність клубів за інтересами, сприяти формуванню особистості підлітків. Розроблена модель діяльності клубів за інтересами для підлітків може бути використана бібліотечними працівниками та іншими позашкільними установами.

Особистий внесок здобувача полягає у відборі і аналізі теорії і практики діяльності клубів за інтересами, узагальненні сучасного стану діяльності клубів за інтересами по формуванню особистості підлітків, розробці форм роботи і методичних прийомів роботи з підлітками в умовах клубів за інтересами, педагогіки і психології спілкування, колективної творчої діяльності, формування різних інтересів читачів, для їх інтеграції у такі розділи бібліотекознавства як теорія обслуговування дітей, бібліотечна педагогіка, бібліотечна психологія.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження на всіх його етапах обговорювалися на звітних конференціях Київського державного університету культури і мистецтв /1995-1997 р.р. /, на тематичних: "Бібліотека і суспільство" /1994 р. /, "Бібліотека у демократичному суспільстві" /1995 р. /, "Публічні бібліотеки: сучасність і майбутнє" /1997 р. /.

В межах нормативно-профілюючого курсу "Обслуговування дітей і юнацтва" провідний викладач - професор Т. О. Долбенко дисертант провів оглядову лекцію "Врахування вікового і особистісного підходів до підлітків у клубах за інтересами".

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації знайшли своє відображення 3-х публікаціях автора у збірниках наукових праць.

Структура дисертації. Дослідження обсягом 140 стор. складає-

ться із вступу, двох розділів, списку використаних джерел (172 найменувань), 4-х додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, сформульовано мету та завдання дослідження; розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів; визначено особистий внесок здобувача, висвітлено зміст і етапи апробації результатів дисертації, наведено публікації дисертанта із теми дослідження.

У першому розділі "Теоретичні основи становлення і розвитку клубів за інтересами для підлітків у бібліотеках для дітей" розкритий історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку клубів за інтересами у бібліотеках для дітей. Кожен з етапів характеризується своєрідністю розвитку, має певні особливості, які стосуються теорії і практики клубів за інтересами. Вивчення клубів за інтересами велося на основі опублікованих матеріалів та аналізу звітів обласних бібліотек для дітей з 1990-1996 р.р Підліткові об'єднання починають з'являтися у давні часи з необхідності спільної праці дівчат і хлопців при виконанні господарської роботи, при спільних іграх, хороводах, забавах, змаганнях, виконанні певної ролі у народних календарно-обрядових святах, при ліпленні, конструюванні, виготовленні іграшок - що сприяло створенню дитячого побратимства та посестринства, розвитку творчості, кмітливості, створенню серед ровесників парубочих та дівочих громад.

З появою шкіл, переходом до "книжного" вчення передача знань, формування морально-етичних навичок поведінки за сучасним розподілом праці покладається на духовних і світських вчителів.

Вчителі XVI-XVII ст., не маючи наукових обґрунтувань для організації об'єднань, але виходячи з практики, ставили собі за мету привчати майбутніх громадян до "єдинодушної" погодженої спільної діяльності на захист православної віри і народу. Такі братства виникають в Україні у Київському, Луцькому повітах, вони називалися "младенческие братства", які об'єднували головним чином учнів братських шкіл.

Братства дорослих давали "младенческим братствам" свої статути і керівників "чесних мужів", для нагляду, поради, порядку та привчання молодих братчиків до всього доброго, корисного. У цих братствах об'єднувалися учні, схильні до віршування, декламації, театралізації, здібних до співу та гри на музичних інструментах. Братства сприяли залученню дітей до спільної діяльності, формування у підліт-

ків поглядів, переконань щодо суспільства та свого місця у ньому.

У XVII - XVIII ст. утворюються своєрідні угрупування учнів і вчителів у колегіях. Таким чином утворювалися своєрідні угрупування учнів та викладача, захоплених одним навчальним предметом.

На відміну від попередніх періодів, починаючи з кінця XIX ст., педагогами приділяється основна увага індивідуальному підходу до учнів, його місцю у взаєминах між педагогом і вихованцями. Товариство розглядається як виховний фактор. У цей період у навчальних закладах різних типів з'являються різні учнівські об'єднання, гуртки, клуби, творчі спілки.

Нові підходи до проблеми організації клубів почали з'являтися у 60-х роках XIX ст. з появою публічних бібліотек для читання, їх можна вважати першими читацькими об'єднаннями, які будувалися на стійкому спілкуванні їх членів. В останні десятиліття XIX ст. бібліотеки були одним із основних каналів забезпечення населення книгою. При цих бібліотеках утворювалися лекційні комісії з метою розповсюдження знань, які теж можна вважати за читацькі об'єднання, так як до їх складу входили найбільш освічені читачі, об'єднані інтересами до книги як джерела освіти. В кінці XIX - початку XX ст. організовуються підліткові гуртки, організації, шкільні товариства. Спільні потреби, оцінки, поняття, інтелектуальні і моральні цінності під час спілкування учнів між собою, на думку педагогів, утворювало те виховуюче середовище, яке формує особистість.

Як бачимо, прагнення підлітків до об'єднань у спільності, обумовлюють створення різноманітних об'єднань для розвитку та індивідуальних здібностей і обдарувань, самозахисту, самовизначення, самоствердження себе як особистості.

Початком становлення клубів за інтересами у бібліотеках в Україні можна вважати 20-ті роки XX ст. У цей час в бібліотеках організовуються клуби, товариства любителів книги. Основними формами роботи у клубах було розповідання з організацією сеансів з діапозитивним ліхтарем, проводилися рухливі ігри, живописне лото. У цей період діяли літературні клуби, літературно-драматичні, рецензентські, бібліографічні, ізо, декламаторські тощо, які сприяли залученню читачів до бібліотеки. Г.Павлов вказує, що за півтора роки діяльності клубу кількість читачів збільшилася з 250 до 600, якщо за місяць читалося 750 книг, то через півтора року стало читатися 3000 книг. Середнє відвідування збільшилося з 30 до 120. Заслуговує на увагу і те, що у 20-ті роки бібліотеки впроваджували досвід клубної роботи Америки. Л. Б. Хавкіна зазначувала, що в Америці робота клубів за інтересами

при бібліотеках розглядалася як засіб залучення дітей до колегіальних форм керівництва і громадянського виховання. Разом з цим у клубах давався широкий простір індивідуальним смакам, нахилам кожного члена. Вивчення показало, що у 30-40-ті роки діяльність клубів за інтересами в Україні була дещо заполітизованою. Поступово клуби за інтересами перетворювалися з груп спілкування в групи, де бібліотекар у монологовій формі пропагував ідеологічні настанови партії, а сам бібліотекар - із партнера по спільній діяльності - у керівника діями членів клубів, не даючи можливості для прояву ініціативи і самостійності.

На відміну від попереднього періоду, у 50-70-х роках у бібліотеках стали поширюватися суспільно-політичні, краєзнавчі клуби, клуби любителів музики, допитливих, цікавих зустрічей та інші. Стають різноманітними не тільки напрямки діяльності клубів, ускладнюється їх структура, розширюється перелік форм роботи, які використовуються в роботі клубів.

Новим етапом у розвитку клубів за інтересами у бібліотеках стали 80-ті роки. У цей час у Москві приймаються постанова про "Подальший розвиток і удосконалення роботи любительських об'єднань і клубів за інтересами" та положення "Про любительське об'єднання, клуб за інтересами", у яких любительські об'єднання та клуби за інтересами розглядалися як активна форма розвитку творчої ініціативи населення. Вони повинні були створюватися на основі добровільності, загальних творчих інтересів та індивідуального членства учасників, з метою задоволення різноманітних запитів та інтересів у сфері вільного часу. У ці роки створюється дуже багато клубів за інтересами у бібліотеках. Так, наприклад, в Україні, у Київській області у 1983 р. їх налічувалося 170, у Львівській у 1985 р. діяло 600 клубів.

Дослідження дисертації показує, що в усіх бібліотеках існували клуби однакової тематичної спрямованості, вони мали навіть однакові назви: "Юні історики", "Юні техніки", "Юні натуралісти", "Любителів природи", "Юні друзі книги", "Юні друзі бібліотеки". У цих клубах застосовувалися і однакові форми: книжкові виставки, перегляди книг, суспільно-політичні читання, усні журнали, читацькі конференції, подорожі по книгах, обговорення книг, літературно-музичні години, вікторини. Переважно усі форми роботи були направлені на рекомендацію партійних документів, антирелігійної та суспільно-політичної літератури.

Аналіз діяльності бібліотек для дітей у 90-х роках показав, що робота клубів за інтересами стала значно цікавішою та різноманітні-

шою, чому, у значній мірі, сприяло проголошення незалежності України. Клуби за інтересами в цей період розвиваються за такими напрямками: суспільно-політичні /інтернаціональна дружба, правові знання, міжнародні відносини, історія/; виробничо-технічні /технічна творчість, раціоналізаторство, винахідництво, моделювання, конструювання та ін. /, природничі /любителів астрономії, фізики, математики, географії, подорожей, слідопити, краєзнавці, квітникарі тощо/; художньо-мистецькі /любителі музики, театру, кіно, літератури, живопису; прикладного мистецтва, фотомистецтва та ін./; фізкультурно-спортивні /любителі різних видів спорту, історії спорту та ін. /; колекціонери /філателісти, філофоністи, філокартисти, нумізмати, бібліофіли та ін./.

До клубних форм сьогодні звертаються всі бібліотеки: обласні, міські, районні та сільські. Найбільш оптимальними для дитячих бібліотек є клуби літературні, художньо-мистецькі, краєзнавчі, народознавчі, а також прикладного характеру, які вдало вирішують завдання організації змістовного дозвілля підлітків, створення умов для спілкування та формування особистості. Особливою популярністю у бібліотеках України користуються клуби за інтересами художньо-мистецького напрямку.

З відродженням національної самосвідомості, духовності, потягом до національної культури підлітків майже у всіх областях України у дитячих бібліотеках організовані краєзнавчі та народознавчі клуби, такі як "Джерело", "Україночка", "Веселка", "Каменяр", "Юний народознавець" і інші, під час засідань яких учасники знайомляться з історією України та рідного краю, із скарбами народної творчості, традиціями та звичаями українського народу, спілкуються з письменниками, майстрами народної творчості. Засідання проводяться у формі фольклорно-етнографічних брейн-рингів "Барвінок Полісся", літературної гри лото-ерудит, конкурсів народознавців. У ряді бібліотек діють клуби за інтересами прикладного характеру, такі як клуб "Добрих традицій", "Берегиня", "Умілі руки", "Попелюшка", "Саморобник", у яких діти вчаться старовинним ремеслам, ткацтву, вишивці, різьбі по дереву, декоративному розпису і інше, що сприяє формуванню естетичної, моральної культури читачів, виробленню профорієнтації, пошуку свого місця у суспільстві.

На сучасному етапі клуби за інтересами у бібліотеках для дітей сприяють соціалізації підлітків — оволодінню системою суспільних стосунків і зв'язків, соціальним досвідом, через "привласнення" досвіду та прилучення до культури попередніх поколінь, одержанню знань, вмінь і навичок, необхідних у житті.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень таких психологів, педагогів, як, М.П.Казакіної, О.В.Лішина, А.В.Мудрик С.Д.Полякова, С. А. Шмакова приводить до висновків, що клуби за інтересами допомагають розвитку колективної творчої діяльності підлітків, яка дозволяє особистості активно включатися у різні види практичної діяльності, формує важливі соціальні якості - ініціативність, рішучість, здібність приймати рішення і реалізовувати їх на практиці.

Клуби за інтересами сприяють формуванню і розвитку різноманітних інтересів. Психолог Л. С. Виготський вважав, що інтерес є ключем до проблеми психологічного розвитку підлітка. Л. А. Гордон стверджував, що інтерес треба розглядати як інтелектуально-емоційно-вольовий феномен, де значна роль належить уяві та сприйманню.

Ю. В. Шаров, Е. П. Шумілін, П. Н. Якобсон стверджували, що інтерес - не природжена властивість особистості, а певний результат її розвитку. Н. Г. Морозова, В. Н. Мясищев, Г. І. Щукіна вважають, що на формування інтересу впливають оточуюче середовище, інтереси близьких людей, а також активність діяльності самої особистості.

Виходячи з психологічних особливостей підліткового віку Л. С. Виготський, Л. А. Гордон, В. А. Крутецький, Г. І. Щукіна вважають, що різноманітні інтереси можуть формуватися під великим педагогічним впливом.

У бібліотекознавстві в Україні інтерес вивчила В. М. Медведєва. Вона вважає, що формування інтересу є інтелектуально-емоційна взаємодія об'єкта і суб'єкта, соціально і особистісно орієнтована на реалізацію мотиваційної і пізнавальної сфери потреб особистості.

Історико-педагогічний і бібліотекознавчий аналіз проблеми діяльності клубів за інтересами, і зокрема бібліотекознавців Л. І. Корсун, І.Л.Мейжис свідчать, що на сучасному етапі передумовою створення клубу, можна вважати групи за інтересами, які доцільно створювати з невеликої кількості читачів, щоб мати змогу приділяти особливу увагу їх читанню. Бібліотечні працівники повинні знати наукові основи організації, принципи формування колективів, їх діяльності, оскільки в сучасних умовах значно зростають вимоги до організації і діяльності читацьких об'єднань за інтересами, особливо клубів для учнів 6-8 класів.

Другий розділ "Модель діяльності клубів за інтересами з підлітками у бібліотеках для дітей" присвячений розробці моделі діяльності клубів за інтересами, визначенню сучасних завдань, умов, факторів, принципів, напрямків, форм і прийомів діяльності клубів за інтересами, формуванню особистості підлітків в клубах за інтересами у бібліо-

теках для дітей.

У рамках такого підходу цей процес досліджувався крізь призму вивчення вікових і психологічних особливостей підлітків. Значний внесок у XX ст. у розробку вікових і психологічних особливостей підлітків вніс російський психолог Л. Виготський, який запровадив таке поняття, як "соціальна ситуація розвитку", яка на його думку визначає своєрідність для кожного вікового періоду взаємодію особистості, що розвивається, і середовища. На його переконання основними рушійними силами розвитку особистості виступають три найважливіші потреби: спілкування, пізнання і практична дія.

Для теми дослідження важлива думка психологів Т. В. Драгунової, Д. Б. Ельконіна про те, що в підлітковому віці виникає і розвивається особлива діяльність, яка заключається в установленні інтимно-особистісних стосунків між підлітками. Ця діяльність ними називається як діяльність спілкування.

Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, С.А. Рубінштейн стверджують, що цьому віку притаманні такі психологічні новоутворення як почуття дорослості, становлення самосвідомості, самоствердження і образу "я".

В підлітковому віці вперше з'являється потреба у самопізнанні. Л. В. Виготський стверджує, що саме ця особливість і робить підлітковий вік найбільш складним для виховання.

На думку Л.І. Божович, В.А. Крутецького, І.С. Лукіна в підлітковому віці змінюється і ставлення до оволодіння навчальними предметами. У підлітковому віці інтерес часто набуває стійкий, постійний характер. Такий інтерес виникає поступово, по мірі накопичення знань і опирається на внутрішню логіку цього знання. Підлітки починають відвідувати різні гуртки, клуби за інтересами. Як стверджують сучасні українські бібліотекознавці Т. О. Долбенко, В. М. Медведєва, підлітки цікавляться науково-пізнавальною і художньою літературою. Для теорії і практики вивчення змісту, напрямків, форм роботи з підлітками цей висновок має надзвичайне значення, оскільки дає можливість визначити саме цей період /тобто підлітковий вік/, як найбільш сприятливий для формування усвідомлених і стійких читацьких інтересів.

Вище зазначені методологічні підходи та підсумки дослідження дали можливість виробити модель діяльності клубів за інтересами, виходячи з читацької підготовленості підлітків і їх участі у діяльності клубів за інтересами та системи форм і прийомів, які використовуються у клубах за інтересами. Запропоновану модель можна представити за такою схемою.

Модель діяльності клубу за інтересами

Таким чином, модель діяльності клубу за інтересами має складну і багатогранну основу взаємопов'язаних елементів, серед яких можна виділити: соціальні, інтелектуальні, емоційні, регулятивні, творчі.

Мета клубу - сприяння національній свідомості, патріотизму, естетичної та моральної культури. Завдання клубу - організація змістовного дозвілля підлітків, їх колективної творчої діяльності, між особистого спілкування, сприяння розвитку інтересу до краєзнавчої літератури.

Умови діяльності клубів за інтересами - наявність у бібліотеках відповідних бібліотечних фондів, які повинні включати найкращу художню і науково-пізнавальну літературу про історію України, культурне надбання краю тощо; наявність у бібліотеці приміщення та технічних засобів; формування у підлітків різноманітних інтересів, інформаційних потреб з історії України, історії краю, народних традицій і обрядів, сучасного культурного життя краю; знання вікових і психологічних особливостей читачів; створення пізнавально-естетичного середовища в клубі (експозиція наочної інформації, стосунків бібліотекаря і читача, читача і читача, бібліотекаря і читачів.

Професійна майстерність бібліотекаря, його загальна ерудиція,

читацька культура, ціннісні орієнтації, інтереси, потреби, володіння певним рівнем культури спілкування, знання нестандартних способів впливу на читача, пошук оптимальної тактики контакту, вміння оперативно і доброзичливо відгукуватися на читацький попит.

На основі отриманих даних у дослідженні виділені також об'єктивні і суб'єктивні фактори, що впливають на формування інтересів читачів.

До об'єктивних факторів відносимо: вивчення різних предметів у школі; міжособисте спілкування підлітків; читання книг; інформаціювання про літературу і про діяльність клубу; використання активних різноманітних форм роботи з книгою.

До суб'єктивних факторів відносимо: інтереси, мотиви, цілі читання; надання переваги читанню як одному з видів одержання інформації; рівень свідомості і ціннісні орієнтації читачів; інтелектуально-емоційний розвиток читача.

Наступною складовою системи є визначення принципів діяльності клубу за інтересами у бібліотеці для дітей. Основним принципом організації діяльності в підлітковому клубі за інтересами є забезпечення її суспільно корисної та морально ціннісної спрямованості. Другий організаційний принцип - це принцип насичення діяльності у клубі за інтересами творчими елементами. Третій принцип - диференціації та індивідуалізації занять у клубі за інтересами. Наступний принцип - гедоністична спрямованість діяльності. У відповідності до цього принципу вся діяльність в клубі за інтересами повинна бути організована таким чином, щоб вона стала джерелом позитивних емоцій, задоволення радості.

Важливим для організації клубної діяльності є принцип безкорисливості, відсутності утилітарності. Виникаючи в процесі любительських занять цінності можуть мати практичне значення, але вони не повинні створюватися тільки заради утилітарного ефекту. Основне, що побуджує підлітка займатися різними видами діяльності, - це задоволення від занять улюбленою справою, задоволення від спілкування з друзями, постійні чекання чогось нового, незвичайного. Значення перерахованих принципів організації діяльності в клубах за інтересами та урахування їх в практичній роботі дозволяють кожному керівнику клубів за інтересами будувати заняття ефективні в організаційно-практичному та педагогічному відношенні.

Аналіз та узагальнення дослідження щодо формування особистості підлітків в умовах клубів за інтересами в бібліотеках для дітей дають підстави зробити висновки у теоретико-методологічному, орга-

нізаційно-педагогічному та методичному аспектах.

1.Методика діяльності клубів за інтересами для підлітків має певні істо, ичні етапи, специфіка яких зумовлюється своєрідністю соціального розвитку суспільства, тогочасною теорією і практикою, діяльністю клубів за інтересами:

- **перший етап** /давні часи/ - коли виникла необхідність спільної праці дівчат і хлопців при виконанні домашніх господарчих справ, проведенні ігор, змагань, участі у народно-обрядових святах і інше;
- **другий етап** - поява шкіл, перехід до книжкового вчення, коли поставала необхідність формування морально-етичних навичок поведінки між учнями і вчителями;
- **третій етап** /XVI-XVII ст. / - організація об'єднань, які випливали з практики про необхідність привчати майбутніх громадян до "єдинодушної" погодженої спільної діяльності, на захист православної віри, народу, що здійснювалося в Україні при братських школах у Київському, Луцькому повітах;
- **четвертий етап** /XVII-XVIII ст. / - утворювалися своєрідні угруповання учнів і вчителів у колегіях;
- **п'ятий етап** / XIX ст. / - у цей період з'являються різні учнівські об'єднання, гуртки, клуби, творчі спілки у навчальних закладах;
- **шостий етап** /кінець XIX- початок XX ст. / В цей період з'являються нові підходи до проблеми організації клубів, так як у 60-х роках XIX ст. почали з'являтися публічні бібліотеки для читання, вони можуть вважатися першими читацькими об'єднаннями, на стійкому спілкуванні їх членів;
- **сьомий етап** - Історія становлення клубів за інтересами у бібліотеках в Україні починається з 20-х р.р. XX ст. У цей час у бібліотеках організовуються клуби, товариства любителів книги, літературні, літературно-драматичні, рецензентські, ізо, декламаторські і інші, у яких основними були такі форми роботи як розповідання з організацією сеансів з діапозитивним ліхтарем, рухливі ігри, живописне лото, дебати з однією-двох подій, декламації;
- **восьмий етап** - 30-40 р.р. характеризувався деякою заполітизованістю, поступово клуби за інтересами груп спілкування у групи, де бібліотекар у монологовій формі пропагував ідеологічні настанови партії, а сам бібліотекар - з партнера по спілкуванню - у керівника діями читачів;

– **дев'ятий етап** - 50-70 р.р. у бібліотеках стали поширюватися суспільно-політичні, краєзнавчі, клуби любителів музики, допитливих, цікавих зустрічей і інші;

– **десятий етап** - 80-ті р.р. - новий етап у розвитку клубів за інтересами. Цьому сприяли прийняті у Москві постанова "Про подальший розвиток і удосконалення роботи любительських об'єднань і клубів за інтересами" та положення "Про любительське об'єднання, клуб за інтересами", у яких клуби розглядалися як активна форма розвитку творчості, ініціативи населення і які повинні були створюватися на основі добровільності, загальних творчих інтересів читачів. У ці роки створюються багато клубів, проте в усіх регіонах України вони мали однакову тематичну спрямованість і мали однакові назви "Юні історики", "Юні техніки", "Юні натуралісти" і т.д. У них застосовувалися і одноманітні форми: книжкові виставки, перегляди книг, суспільно-політичні читання тощо;

– **одинадцятий етап** - У зв'язку з проголошенням незалежної України робота клубів стала більш цікавішою і різноманітнішою, вони розвиваються за різними напрямками. До клубних форм сьогодні звертаються всі бібліотеки: обласні, районні та сільські. Найбільш оптимальними для дитячих бібліотек є літературні, літературно-мистецькі, краєзнавчі, народознавчі, а також прикладного характеру.

2.Клуби за інтересами сприяють соціалізації, розвитку колективної творчої діяльності підлітків, міжособистому спілкуванню, формуванню і розвитку різноманітних інтересів.

3.Клуби за інтересами повинні діяти на основі їх організації, мати свою атрибутику і документацію, форми роботи повинні бути привабливими і цікавими для учасників, сприяти розвитку читачів.

4.Вивчення наукових праць психологів, педагогів показало, що підліткам властиві як загально психологічні особливості підліткового віку, так і специфічні, який психологами називається як перехідний, тяжкий, критичний, перехід дитини до дорослості. Їм притаманні такі психологічні особливості як почуття дорослості, становлення самосвідомості і образу "я", конфліктність з ровесниками. У них змінюється становлення до навчальних предметів, вони намагаються дізнатися про зв'язки одних явищ з іншими, їм властиві інтереси до різних видів літератури: художньої, науково-пізнавальної і ін.

5.Узагальнення системи методичних прийомів, форм роботи, створення моделі діяльності клубу за інтересами дало можливість роз-

робити методику формування особистості в умовах бібліотек для дітей.

Дисертаційне дослідження відкриває перспективи щодо вивчення проблеми діяльності клубів за інтересами у таких напрямках: діяльність клубів за інтересами для читачів молодшого і середнього віку, розкриття особливостей формування особистості читачів молодшого і середнього віку у рамках клубів за інтересами, вивчення відношення читачів до клубів за інтересами, взаємозв'язки читача з читачем і читача з бібліотекарем у рамках клубів за інтересами, стиль спілкування бібліотекаря та його впливу на формування особистості читачів.

Основний зміст дисертації викладено у таких публікаціях:

1 Бачинська Н.А. Ігровий компонент комплексного впливу клубів за інтересами на розвиток особистості підлітка //Основні аспекти та прогресивні технології в діяльності дитячих бібліотек: Зб наук. пр - Київ.- держ. б-ка для дітей, 1998.- с. 28-35

2.Бачинська Н.А. Психолого-педагогічні умови формування особистості підлітка в клубі за інтересами в дитячих бібліотеках Матеріали науково-практичної конференції «Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті України».- К.: ІПК-ПК - Держ. істор. б-ка. 1998 - с. 89-97.

3.Бачинська Н.А. Історико-теоретичні передумови і сучасна діяльність клубів за інтересами для підлітків в дитячих бібліотеках України //Вісник Книжкової палати. 1998р - №3 - с 18-20

Бачинська Н А. Формування особистості підлітків в клубах за інтересами в умовах бібліотек для дітей. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук з спеціальності 07.00.08 - книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство

Київський державний університет культури і мистецтв. Київ, 1998.

педагогічному, психологічному і бібліотекознавчому аспекті. Його розглянуто у контексті становлення і розвитку методики діяльності клубів за інтересами. Систематизовано і розроблено модель діяльності клубу за інтересами, методичні форми і прийоми, які використовуються у клубах за інтересами для забезпечення інтелектуального, творчого, духовного розвитку підлітків в умовах бібліотек для дітей.

Ключові слова: читач-підліток, інтерес, міжособисте спілкування, колективна творча діяльність, клуб за інтересами, бібліотека для дітей.

Бачинская Н. А. Формирование личности подростка в клубах по интересам в условиях библиотеки для детей. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 07.00.08 – книговедение, библиотековедение и библиографоведение.

Киевский государственный университет культуры и искусств. Киев. 1998.

В диссертационной работе исследовано формирование личности подростков в клубах по интересам в условиях библиотеки для детей в историко-педагогическом, психологическом и библиотековедческом аспекте. Оно рассматривается в контексте становления и развития методики деятельности клубов по интересам. Систематизирована и разработана модель деятельности клуба по интересам, методические формы и приемы, которые используются в клубах по интересах для обеспечения интеллектуального, творческого, духовного развития подростков в условиях библиотек для детей.

Ключевые слова: читатель-подросток, интерес, межличностное общение, коллективная творческая деятельность, клуб по интересам, библиотека для детей.

Bachinskaya N. A. Teenagers' personality formation in the clubs on interests in conditions of children library. - Manuscript.

Dissertation for a scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 07.00.08 - bibliology, library and bibliography sciences.

Kiev State university of culture and arts. Kiev, 1998.

In the dissertation the teenagers' personality formation in the clubs on interests in conditions of children library is examined in the history-

pedagogical, psychological and library keeping aspects. It is considered in the context of formation and development of the methodology of activity of clubs on interests. The model of the activity of clubs on interests, methodological forms and methods which are used in the clubs on interests in order to secure the intellectual, artistic, spiritual development of teenagers in conditions of children libraries is systematized and elaborated.

Key words: reader-teenagers, interest, inter-personality communication, collective creative work, club on interests, children library.

Підп.до друку 5.03.98 Формат 60 84 1/42
Папір др апарат. Друк офсетний Обл.вид арк
Умовн.др арк. 1 Зам. 50 Тираж 150

Друкарня "Міг-прес"
252042 , Київ, вул Чигорина 20